

Інтерв'ю з Іваном Корнійовичем Білащенком

Інтерв'юер: Іван Капась.

Респондент: Іван Корнійович Білащенко, 1926 р.н.

Присутній: Володимир Бамбула.

Дата і місце: 18 березня 2013 р., м. Черкаси.

Транскрипт інтерв'ю: Іван Капась.

Іван Капась [І.К.]: Передусім, Іван Корнійович, а як Ваше прізвище?

Іван Білащенко [І.Б.]: Білащенко Іван Корнійович. Я думаю, Вам відомо, де я родився: село Дмитрівка Золотоніський район. У 1941-му году було мені 14-й рік, сім класів якраз кончав. Началася війна, но ми уже знали. Коли... [говорить у сусідню кімнату] закрийте, будь ласка, двері. Коли вступав німець ми вже знали, що будуть розстрілювати циган і нам уже свіденія було, що наступає німець значить... Ну куда нам діватися? Тим більше ми сільські були. Ми так і осталися, нікуда ми не евакуїровались, нічого... так і жили у селі. Уже як уступили німці прийшло на сільсовет на наш хто у вас є з циганов, євреїв. Староста наш, по заданію робив староста. Він з партизанами зв'язаний був, сільський. І дружив з моїм дядьком, разом у школу ходили. От, дружили. І коли от сообщив, що прийшла бумажка у сільсов... у старостат тоді називався. Не сільрада, а старостат при німцах називався. От. Він визвав дядька мого і каже: «От прийшло, значить, щоб видали вас на розстрел. А що ж робить?» Ну дядько, значить... збіглися. А наша сім'я була там, ну человек шесть: це сестри дядькові і він. Собрались там, кое-шо було таке, у кого яке й золото битове того шо собрали: «На, поїдь. Може там загодиш чим-небудь». Вот поїхав туда і дав свіденія шо нас как таких циган нема: у нас усе колхозники у кожного трудова книжка. Тогда ж села були паспортизировані, так книжку тоді давали – трудова книжка називалася у колгоспі, що ти робиш у колгоспі, всьо. То в нас циган таких нема. Ну отставили. Через время хто-то доказали що є – старосту забрали і повісили. От-от за нами должен прийти «чорний ворон». А тут уже красні почали наступать: їм уже не до нас було. Таким чином Бог нас і спас. Ми осталися в живих. У 43-м году, коли освободили, мене вже на третій день красні забрали: мені було сімнадцять год, а котрим п'ятдесят: человек триста нас забрали і осьо коло Золотоноші Вільхи – там у лісі були польові воєнкомати, так називалися, бо у городі не можна було: самолёты бомбили сильно і нельзя було там. От. І нас прямо сюда под Коробівку на передову старих і малих. І я 14 суток пробув отут на передовій, а тоді нас таких як мій год отобрали і пешком на Полтаву погнали. І погнали в гонки і обучать нас. Ну ми ж неuki: ми не знали як підготовку, зарядити... Ми ж не понимали. Тільки й того що сиділи у траншеї ото 14 суток і там ми кончали училище. Із училища нас привезли під Вітебськ. От. І перве наступленіє... я пробіг поперед нас: так як оце ми з вами, поперед нас ніхто не був. «Ура», «Вперьод» – пробігли ми. Ну я не знаю скільки, може метрів п'ятсот-триста і ранили. Я впав, підібрали і госпіталь. З госпіталя я виписався, мене в ягодицю ранило, осколок витягли. Тоді так було: можеш гвинтівку у руках тримати, стрілять, бо нуждалися у солдатах. Я два місяці пробув у госпіталі і обратно на фронт. І другий раз ранили уже перед кінцем війни. Через те у мене головні болі, в мене сонна артерія... От я їхав, схилився й можу заснуть.

[04:53-05:10 – розповідає про здоров'я. Сьогодні він є інвалідом першої групи Великої Вітчизняної війни].

Зятя мого розстріляли – сестриноного чоловіка. Колі Саненка батька розстріляли десь під Києвом... Ну воно тоді кого спіймали: обличчя схоже на цигана: «А! Все – давай!» Розстрілювали і все. Нас спас і за те сам постраждав староста. Іван Сакович його звали, а от прізвище чи Ярмоленко чи Орловський. Це в селі Дмитрівка¹. При німцах він був старостою. Його розстріляли, а тоді вже другого поставили.

¹ Нині с. Дмитрівка, Золотоніський район, Черкаська область.

[06:27-10:35 – обговорює з В. Бамбулою деталі щодо родичів старости, щоб їх сьогодні нагородити].

Батька Саненка Миколи розстріляли. Його звали Іван Саненко. Він у Нехайках жив і працював ковалем. Його син старший Іван загинув на фронті. Убитий. А залишилося їх... був Мишко – він був убитий. Однолітком був зі мною, теж був на фронті. Петро виїхав у Синельникове звідси. І ось і Коля. У нього було п'ятеро чи шестеро дітей. Їх від колгоспу послали на якусь роботу, десь траншею чи ще щось копати. Тоді ж копали де попало там. І там його викрили, що він циган. Лазаря розстріляли біля Драбова. Там є село Перервинці².

Іван покійний, що вже більше як рік його немає, бачив це все і знав, бо їх староста теж врятував. Був участковий місцевий, поруч з ними проживав. Іван розказував, що участковий зазвав їх до себе. Казав, що він йшов з роботи, а участковий запросив зайти. Той зайшов. Він каже: «Погане діло». Таке і таке. І так трапилося, що він трохи затримав їх: поруч дружно жили. Трохи затримав, а тут красні вступили і так він спас їх.

А родина Лазаря як евакуювалася, то німці... Підводою їхали. Їх дві навіть казав підводи їхали, у їх п'ятеро чи скільки дітей було. А хлопець найстарший у той час на велосипеді їхав попереду. А німці вже були в Полтаві, а вони тільки до Драбова доїхали – і все. Лазар спочатку працював завідувачим кінопрокатом у Золотоноші, а років 10-15 працював директором старого цегельного у Золотоноші. Там гуртожитки були, багато людей проживало і він там був директором. Він партійний був, закінчував тоді який грамфак, то він грамотненький був. І розстріляли німці.

І оце ж і зять і батька Лазаря розстріляли. Двоє дітей залишилося – жінка спасла їх, а батька і сина, зять мого, заставили яму викопати і розстріляли біля Яготина. Зять був Гриша – він був більше на єврея схожий, ніж на цигана. Не чорний був. Дітей жінка відвела: отого Ванька, що ходив, що бачив як розстрілювали їх. Так він розказував, цей малий, що недалеко стояв, а жінка чергувала у сільраді при німцях, їх за руку відвела. Ну, він бачив як розстрілювали, то казав, що Гриша як узявся за голову, то руками скільки взяв – стільки і вирвав волосся перед ямою. Застрочили батька і його вбили.

[15:15 – Після прохання В. Бамбули уточнює]:

Вони спочатку жили у нас, а там більше розстрілювали циган, бо там їх було більше. То вони приїхали: і батько, і дітей забрав, щоб їх там не розстріляли, сюди до нас, бо у нас тихіше було. Бо ми жили мов у закутку, ніде не їздили. Тихо. І вони перезимували. Десь весною у кінці березня поїхали навідатися додому, бо покинули хату і все: «Поїдемо додому навідаємося». І щоб сестра моя їхала. Збираються, значить, кладуть на підлогу усе і їдуть. І щоб сестра... А мати моя покійна каже: «Вона не поїде. Хай вона вдома. Ви влаштовуйтеся, все. Їдьте. А тоді заберете якомсь. Буде час. Вона потрібна буде, то заберете». А батько так мов знав. Я так стою. Що ж мені 14-15 років було, а батько здоровий, кріпкий мужчина був, не бив, а так, помаленьку по щоці хлопав і каже: «Куди муж, туди і дружина, мов, в яму повинна йти». Так наче знав. Вона не поїхала. Плакала, вона його любила. Він красивий такий був. Але не поїхала. А вони ж ото... Ну не смерть людині. Щоб була поїхала, то б і її розстріляли. То вона залишилася у живих, а їх розстріляли. А так, то вже, звичайно, був страх. Я ж говорю, що ті самі слова, що я казав, так же нічого і не придумаєш по іншому – саме страшніше. І на фронті не так страшно було: через убитих переступаєш, перед убитими лежиш – вся бувало. І не так страшно, бо бачиш кожний день це... а при німцях було найстрашніше, бо чекаєш, що ось прийдуть. «Чорний ворон» приїде й забере. Думаю, утечу кудись, може в партизани, може, де мене заберуть... або що. Ну, думаю, що матір же і сестер розстріляють, а куди мені діватися тоді. Я якби дорослий був, щоб щось хоча б міркувати про життя більше. А

² Нині с. Перервинці, Драбівський район, Черкаська область.

то що ж? Думаю, хай розстрілюють... Мама каже: «Що ж діти, приїдуть, заберуть, розстріляють, то вже всіх умісті. Так судилося нам...» І так дань за днем ми чекали, що от-от розстріляють. Ну так Бог нам дав, що ми осталися у живих.

І.К.: Іван Корнійович, а Ваші батьки вже осілими були? Так?

І.Б.: Да, да. Ми ніколи не їздили.

І.К.: А чим вони до війни займалися?

І.Б.: Так, наскільки я знаю, батько у 1929 році у Чернігові був влаштувався ветеринаром. В той час документи не треба були. То вже потім про закінчення школи документи... Ну батько там трохи вчився і робив там і нас вивіз туди. Ми там з рік жили, доки тут голодовка почалася. Приїхали додому і десь з рік побули вдома і 33-й рік застали головку. Батько помер і нас залишилося четверо. А батько помер, бо він був поранений ще у ту війну. У нього був туберкульоз кісток. Тоді ж ніхто нікого не лікував. Тим більше, коли війна була при німцях, у селі ні лікаря, ні сестри... Нікого не було, ні ліків. Нічого. І ніхто нікого не рятував. Так само і в 33-му році. Мені ж було 7 років, і я прекрасно пам'ятаю, як це було. Труднощі великі були. Мати моя, може бути, що їй Бог простить: і ікони побила за нас. За руку мене взяла, три кілометри пішли ми з матір'ю. А мати знала, бо там у греблі є як на Шабельники³ була пробна комуна: невеликий хуторок. Пробували, пробну комуна ввели. Ну і того, що головою вибирали, ну він запасся. Жив розкішно, а мати його знала добре. Ну тоді воно не відбулося, розформувалося і мати здумала: «Піду до нього, може чимось виручить мене». У мішок поскидала тряпки свої, які речі були, на плечі і пішли ми три кілометри. І мене за руку, а решта дітей вдома. Дав він ну може стакан-півтора чи два якихось висівок і таке мов гречане чи якесь таке. Ну мов булочка така. На подобу булочки, тільки розмір. З такого... Ну видно лущайка там і щось висівки. Печене. Ми ото йшли. Мати відломила мені кусочок, дала. Це ж ще ж і тим дітям нада. І я іду ото, значить, три кілометри, отак лизну – пам'ятаю як зараз. Думаю, якби мені довше вистачило щоб дійти додому із тим [посміхається]. Прийшли додому. Мати побігла там, взяла сироватки, давай варить, а рогач перегорів. З печі витягувати... Тоді ж не було так як тепер плити. Витягувала, рогач перегорів, так упало і все додолу, чавун перекинувся. Мати тоді за кочергу, вибігла на двір і кричить. А ми думаємо: «Здуріла мати». А ми як ото курчатка, воно ж накипіло трошки ота висівка, вона перевернулася, давай його додолу да їсти. Мати вбігає в хату та по іконах, що як казала «Як узявся богувать, так богуй! На кого ж ти!.. Я ж останнє все віддала, щоб погодувати дітей!» Так вона кочергою по іконах, а ми, думаємо, значить мати тронулася. Отаке було у житті: все випробували.

І.К.: А ви до якої етногрупи циган належите? Серви?

І.Б.: Серви. Так. Ми самі простіші – серви. Є цигани всякі: лавари, котляри, полтавські і інші. Ми на Україні і у нас одна релігія і в нас все однаково.

І.К.: Не пригадуєте, коли вперше почули що війна почалася? Які настрої тоді були?

І.Б.: Коли нам почали оголошувати? З перших днів війни ми відразу почули. Я прийшов якраз у ці Шабельники, це де Вася жив, що музикант хороший був і ми пішли до нього у Шабельники. Батько його там робив. І ми в неділю... А війна почалася вночі на 22-е, то ми не чули, бо у нас радіо не було. Приходимо туди до нього, до батьків, то це вже обідній час. Тітка витягує з печі їсти, ставляє на стіл, а вона до батька мого, до брата свого, каже: «Петю, що ж... війна ж... що ж... Це ж тебе заберуть на фронт?» А я очі витріщив: що за війна? Як війна? Коли баба йде. Їхня баба приходив в хату. Каже: «Мати переказала, щоб ти негайно йшов додому (а це ж там кілометрів вісім), бо брата старшого не сьогодні-завтра заберуть. Щоб ти не оставався там». Ну я бігом, ото кілометрів вісім і не зупинявся, все бігом, бігом додому. Оце я вперше у неділю я відразу й почув. У неділю десь годин у 12 дня я почув, що війна. Звичайно, в перші дні, нас (таких як я) пару коней мені і я їздовим у воєнкомат у Золотоношу вожу кожний день чоловік по 20-30 і беру ж я людей. Не

³ Нині с. Шабельники, Золотоніський район, Черкаська область.

будеш же йти із Дмитрівку у Золотоношу: на підводі і возимо. Отак виконували всю роботу у колгоспі ми. Мішок на грузити, сам не підніму, то вдвох. Ти – підвода у тебе і у мене: «Ми тобі на грузимо мішок, тоді мені на грузимо і робили». І при німцях. Тоді називався громдвір, не колгосп, громдвір і так при німцях робили безвідмовно. А тоді один час приходить із сільради розсильна і говорить: «Вам дзвонили – ніхто не той... Корову повинні відвести», – сказала. Треба віддати корову. Мати в сльози: «Ще якби на цьому закінчилося, що корову заберуть... Значить, напевно, до нас черга підходить». Ну ми, це вона сьогодні заявила, ми не одвели. Коли вранці на другий день приходить і каже: «Я чула, що там погані думки у вас, що ви корову не одвели». Мати мені каже: «Синоку, веди. Забирай, веди». Я одвів до колгоспу, а там ще чоловік десять таких, що із коровами. І там призначили когось старшого. Забрали і все корову. А німці як відступали, то тоді вже наші в село. То нас німці, можна сказати, і не бачили. Вони Піщаною більше йшли. А як відступали, як відступали, то через наше село і оті села глухі підводами й машинами йшли, то в тих забрали: то самовар, то три пухові подушки здоровенні були, що їм сподобалося, те й забрали. Бо у дворі стояла підвода: фургон такий здоровий, пара коней. Вночі вони вступили, то що таке сподобалося. У нас нічого такого не було. Була машина швейна ручна – не забрали. А ото самовар, подушки і корову забрали.

І.К.: Іван Корнійович, я читав, що одна циганка людям говорила, що війна почалася як кара божа на Радянський Союз, якби безбожний. Чи доводилось вам щось таке чути? Чи було передчуття війни, що вона почнеться?

І.Б.: Ми не чули. До нас не доходило, що війна буде з німцями, тому що ми віддалені були. Це так, де міські люди, може бути, а ми як у селі жили у той час, це перед війною, наше село було мільйонером і ми жили радісно з кожним днем. Музика духовна у селі. Як вечір, музика грає, піонервожаті над нами. Я не мав права до клубу: до 9-ти годин вечора і все, вже старші ходять. Як я ходжу в 5-й клас, а той у 7-й: він вже старший, він слідкує, щоб ми не гуляли. Не так як тепер: такого тоді не булою Дев'ять годин – і ти повинен бути вдома. У нас дисципліна була. Щоб війна була, то ми не чули такого. А вже як почали у неділю, а вже у понеділок почали бомбити літаки Супій, де Золотоноша. А вже через днів п'ять, я якраз носив воду косарям, наші люди косять: хліб же прибирати треба на полі. А я привожу підводою. Бочка з пожарні, коняка запряжена і я приїжджаю додому, набираю з колодязя. У нас колодязь у дворі, набираю повну бочку води і везу косарям. Вони косять, жінки в'яжуть, а я кружками, не відром ношу воду попоти. Жара. Літо. А поїзди, недалеко залізна дорога ця що на Ліпляве, тоді на Київ поїзд ходив, що оце із Жашкова. Ходив через Миронівку, через Канів поїзд на Київ. Поїзда, ешелони йшли один за одним відкриті: пушки, солдати йдуть. І вже перед вечором летять літаків штук 12 бомбовозів і штук 8 істребков летять над ними прямо на Золотоношу. Як раз над нами, але височенько. Долетіли до Золотоноші і давай бомбить. Попадають у нафтобазу, тому що оце де Шевченкове, курило аж де ми оце жили і дим стовпом стояв. Там все загорілося було. І дивимось: «Месершміти» їхні так кружляють, а ті налетіли: побомбили, построчили і назад. А тут дивимось, із боку Драбова летить наш літак невеликий, істребок. А один розвертається німецький і давай друг проти друга. Строчать проти друга. Як раз над нами. А літаки ці, які летіли, які осталися, давай строчить. Ми поховалися. А наш літак, ми ж відразу не знали, таки ж збиває німецького і розвернувся, полетів і ми вже запрягли коні додому їхать надвечір. Їдемо, коли «москвич» – в той час оці «москвичі» були. Ми звідси їдемо у село, а він звідти, із Золотоноші і зупиняється. А дядько мій, тітки чоловік, я як уже старший, коняка у мене, кажу: «Одведете, а я побіжу узнаю, де літак упав». Дитина ж ще. Коли цей став машиною і виявляється льотчик цей щось збив. Каже: «Де тут літак упав?» А ми кажемо: «Отамо. Дето отудаво. Де Левище називається урочище». І я побіг уперед. Біжу, а повно у селі ж воєнних, біжу: цікаво ж кого збили. Коли везуть військові на підводі німця: похилий чоловік з вусиками, манжет, біла сорочка з галстуком. Позаду сидить і хтось його видно там тото. А ми пацанами ще дивимось,

які ж воно – німці. Штовхнув, а він ніби каже: «Не треба мене бити». Він похилий чоловік і, виявляється, він фотографом був, з літака фотографував, де бомбардування проходить, а де впав льотчик, то я туди. Добігаю, а там вже прибігли і я добіг, то він лежав, звиніть, у трусах. Вже його розділи наші, часи витягли й віддали тому, курточка кожана була коротенька – зняли, брюки темно-сині на ньому були – зняли, пістолет так лежав, десь метра два від нього і висок у нього весь розбитий, в крові. Я так постояв, набігло ж нас багатенько і страшно було. Виявляється він сам себе дострелив. Його ранило, і він із парашута падав, і він як уже впав, не здатний був. Цей поранений був, то він заховався у коноплі, тікав й зубами порвав всі документи, алей його спіймали і везли військові, а цей льотчик молодий, років 23-25, не більше. Молодий рудий хлопчина. Проходить час і вже льодок був. Дивимось: літак невеликий німецький закружляв над будинками. Дивимось. Ми бігом з пацанами туди. Добігли метрів п'ятдесят. Страшно. А воно там сосонки такі і де його якраз убили. І нікого мов нема, і мов німці, страшно йти. І ми стали. І вони мов: «Сюди йдіть». Ми дивимось, корівник недалеко, від корівника три жінки йдуть і ми туди підійшли. Виявляється, його батько якийсь генерал. Він прилетів, три їх у літаку були, бо в батька така шинель аж сюди, значить, з кантами такими білими і запитує, як похорони тут. Але ми не розуміємо. Він витяг коробку із сірниками. Бере і кладе, ми мов чи отак. Ми махаємо, що да, його голого вкинули туди в землю. І десь через якийсь час послав наших людей із колгоспу. Відкопали його труп. Він дав вказівки щоб у Германію забрали. І відвезли наші у Золотоношу, а там літак прилетів, забрав його.

І.К.: Скажіть, будь ласка, які чутки ходили серед населення, як ще німці не прийшли, але ще очікувалося, що вони прийдуть чи навіть коли вже вступили. Чи хтось очікував, що вони будуть розстріли проводити?

І.Б.: Да, це було дуже страшно. Я цього ще не розумів, але так вже жінки молоді дуже боялися, що йдуть і насильничують, і дітей укидають у колодязя – це такі розмови йшли, то народ боявся. Не було нічого хорошого, тільки був страх, бо вони дуже розправлялися жорстоко. Можливо, хтось і думав, що буде вікувати. Приїжджали розкуркулені люди додому назад при німцях, то були хороші люди, не влазили ніяк у владу. А були ж такі, що здавали і бувало як, я особисто свого товариша, я вам таку бувальщину розкажу: його батька у 1937 р. забрали, як розкуркулили. Як там забрали, матір і двоє дітей, дали хатинку розвалину, а їхню хату забрали. У їх хата здорова була. Отак вона зі своїми дітьми: ходять до школи, вона у колгоспі робить, живе бідненько так. Прийшов час. Ми потрапили на фронт: він і я. Батька не стало, вже помер. І він після війни, так як я, офіцером став, потім у Германії служив. Приїхав додому він у відпустку. Ми так з ним сиділи й конкретно говорили й він розказував: «Я ж усе пам'ятаю, батько мене брав за руку, коли визивали, де у тебе є закопаний хліб. Шукали». Ну в кожного, може він і заховав, бо й дітям щось треба. «То були такі, – каже, – що приходили і шукали скрізь. І один із наших сільських, там його жив двійник: два пуда гиря і на груди давив тією гирею і кажи де. І я ж, – каже, – знаю хто». Це йому було тоді років 5–6. «Бо батько, – каже, – мене брав із собою як дитину, мовляв, щоб відпустили його». То були ж і такі люди, що приїхав. То він уже мовчав, а були ж такі, що йшли у гестапо і заявляли: оцей так робив, оцей так робив і були такі випадки, що приїжджає «чорний ворон», забирає. Забрали у Золотоношу у гестапо. Там сидить за ширмою перекладач і з нашого села сидить, який здає, то його не видно, він там сидить щоб його не знали. Він там сидить і каже: «Оцей такий, такий, такий». Одна жінка з розуму зійшла на ґрунті цього, її не розстріляли, а так налякалася, що вона була комуністкою. Цих наліво, а цих на машину у яр. Таке було страшне. Так він грубо себе повів був. Може й були такі люди, що думали пожиттєво залишитися, але з такими я не спілкувався.

І.К.: Скажіть, будь ласка, а чим ви займалися у роки окупації? Яку роботу робили?

І.Б.: Я, по можливості, пробував скрізь робити. Спочатку у нас у селі був кирпичний завод і при німцях його розвалили. Залишилася піч, з якої випалювали кирпич. Мене

від колгоспу направили вчитися у Полтаву. Я вчився на цю справу у керамічних виробках. Я півроку там був на навчанні і я тоді відновив цей завод. Це після війни. Під час війни мене брали на Германію і я втік раз. Я прийшов. На третій день мене вже приїхали забрали, різок дали і відправили на залізницю працювати. І я на залізниці: з Жашкова і до Ліплявого мости були підірвані і ми робили одну лінію, де був зірваний міст, робимо в одну лінію, щоб поїзд таки ходив і мости ці справляли. Це при німцях. І ото тоді Маню на Германію брали, а я познайомився з поляком-прорабом. Він безпосередній прораб у нас був. Я з ним познайомився добре. Якщо його немає у живих, то царство йому небесне, він спасав нас. То я цю Маню забрав, щоб у Германію не потрапила, бо її туди брали. А він її завів у список, перечитує по списку і так вона теж врятувалася. А тоді він каже мені: «Своїм близьким кажи – тікайте хто куди, бо ввечері вас всіх...» А ми вантажили вже сейфи, все. Таке, що цінне, то вантажили у вагони. Нас заставили. Нас було чоловік сорок молоді. І він говорив, що «Вас чоловік сорок закриють у вагони і повезуть у Германію». Хто куди. А там дерево наведено було копицями, ліс. І ми ото мостиком, де я казав, оцей мостик і у Вільхи. Отуди в ліс. Я тому, той тому і майже всі знали й розбіглися хто куди повтікали. От так було. А воно швидко сталося. Так що ми розбіглися, ці тільки німці відступили. Дні три минуло, доки ми дібралися й вже красні почали обстрілювати. Ось тут же вишка була, де пожежна. Отут. Коло моста там вишка була пожежна, то там і кулеметники німецькі сиділи. Дітвора усе робила. Заставляли нас робить, бо не було кому. Жінки косили, всю чоловічу роботу робили. Дітвора і жінки. А щоб де що сказали, да не послухав... і так ми жили. А не послухати... тут на оборот йдеш, думаєш... Було возив я на піщанську дорогу людей сніг одкидати. Німці ж йшли і з усіх сіл виганяли. І там вісім кілометрів до траси, а сорок один градус морозу був. То я в конюшні. Там тепло, бо коні надихали, то я там. Мені допоможуть мужики, коні запряжу. І вісім кілометрів. А в чому я вдітий? Ботиночки якісь там, тряпками обкутані, то я за штиль візьмусь і вісім кілометрів біжу щоб не замерзнути. Привожу людей туди, думаю зігріюся: візьму лопату і кину. Еге! Не викину, бо вище хати снігу. Як яр! А я їду додому, пообідаю, обігріюся, бо коні не витримають щоб стоять там. Коні мерзнуть, це десь на дворі сорок один градус морозу. Я їду додому, коні поставлю й ото часа три дома, а тоді знову їду людей забирати. А люди тим спасалися, що робили-вешталися. І воно затишно було бо яр, прямо яр! Снігу було! От Піщани до Золотоноші відкидали сніг і возили. А куди ти дінешся?

І.К.: А у Дмитрівці до війни багато циган проживало?

І.Б.: Ні, не багато. Мого діда сім'я.

І.К.: Велика сім'я була?

І.Б.: Семеро дітей було: чотири дочки і три сина.

Володимир Бамбула [далі В.Б.]: А як діда звать було?

І.Б.: Іван Дейнега. Мати моя Дейнега, а батько – Білащенко. По батькові прізвище.

І.К.: В евакуацію на схід ніхто не їхав?

І.Б.: Ми чекали, тому що нам не було куди тікати. У нас не було такої можливості. Хто тікав, були такі. Депутатка була у нас у селі. Слива Санька, то дали їй їздового, зробили будку на підводі. Вони від'їхали на підводі за Золотоношу і їх теж розстріляли. А ми ж не депутати. Що такі видні були люди, то таким давали можливість втікати. А нам колгоспникам... Якби ми жили з людьми у напружених відносинах, то розстріляли б з першого дня. Наша сім'я авторитетно жила у селі. Людям нічого погано, поганим не займалися. Робили, з людьми спілкувалися, дружили з ними. Бо нам не було куди ходити. Нас тільки одна сім'я була. Тітки були за українцями заміжні у селі. Через те урятувалися.

І.К.: Ви розповідали, що зятя розстріляли? Так?

І.Б.: Так.

І.К.: Це у якому році? Сорок першому?

І.Б.: У сорок другому. Весною. Десь в той час. Бо я знаю, що ще трохи снігу було і вода була як вони від'їжджали.

І.К.: Староста Іван Сакович багато врятував людей?

І.Б.: Він дає справку і каже: «Дітки, ви яку-небудь бумажку принесіть до сільради. Ти, ти, і ти». Ми три підводи стоїмо з кіньми. І я особисто один раз відвозив до вокзалу. Пара коней хороших і 12 чоловік, таких як я, мені дали везти в Золотоношу на Германію брати. Привіз в Золотоношу, а ще треба було состав чекати. То я ввечері, це ми ночували, де міськвиконком був. Синя споруда за садом була у Золотоноші. А я в парку із кіньми зостався. Вночі побоявся їхати, бо це робота така була – їхать степом: хтось візьме, зніме, сяде на коня й поїде. Безладдя було.

В.Б.: Дядь Ваня, скажіть таке: це вас було рідних дядьків і тіток шість чоловік чи сім?

І.Б.: Сім.

В.Б.: І всі ви жили там у Дмитрівці?

І.Б.: Ні, не всі. У Глем'язеві жила тітка за Ципіляром Степаном. Що син Антон був, що Ольку держав. Це тітка моя була, материна сестра рідна.

В.Б.: А під час війни скільки чоловік там жило циган? Маня, Галя жили... хто там іще жили?

І.Б.: Дядько Антон, два сини його. У кожного своє. Троє-четверо.

В.Б.: Ну чоловік двадцять жило тоді?

І.Б.: Да, якщо всіх поррахувати, то так. Бо у кожного по троє-четверо дітей було. Оце тільки у Забари, де Маня і Галя, то їх тільки двоє було. А так більшість... У нас четверо було.

І.К.: Червона армія сюди осінню 1943 р. прийшла?

І.Б.: Золотоношу звільнили перед октябрськими в 43-му році.

І.К.: Мене ще цікавлять польові воєнкомати. Це вам восени 43-го було 18?

І.Б.: З 1926-го року. Рахуйте. Сімнадцять.

І.К.: А як це проходило? Вам сказали з'явитися туди?

І.Б.: Привезли в воєнкомат і я отак двері на вильот. А нас сотні стоять, кому п'ятдесят, кому сімнадцять років: народу повно. Отак двері відтіть і туди двері. Лікар один сидить. Я приходжу. Він: «На что жалуешся?» – так на мене. А що мені казати на що я жаліюся? «Нінащо». – «Так. Виходи стройться – вторая команда». Я виходжу й кажу: «Вторая». – «Сюда». У вас там перша – сюди. Отака комісія була. У кого був очевидна ознака: грижа, або що – то жалували. Такої не було явної. Воно тоді час який був, дочекалися солдата.

І.К.: А де він знаходився цей воєнкомат польовий?

І.Б.: У Вільхах під Золотоношою у лісі. Потім організувався там санбат, бо приїжджали до мене сюди на зустріч, ми зустрічалися у Золотоноші ветерани, то був момент, що ми зустрічалися. Я зустрічався у Новополюцьк, Вітебськ, із Москви... Ми зустрічалися. То вони розповідали. Були медсестрами, що були сестрами і тут обстежували.

І.К.: А не пригадуєте хто вам сказав з'явитися у воєнкомат?

І.Б.: Нас відразу сільська рада, де наші документи. У кого не згоріли при німцях документи. Списки є, їм відомо хто з якого року. А приносять увечері: завтра у воєнкомат. І це не тільки мені, а й вам, і вам, і вам. І ми приходимо до сільради, а тут вже підвода подібна до тої, що я возив. Кіньми везуть у воєнкомат.

І.К.: Багатьох із села забрали?

І.Б.: Десь до трьохсот.

І.К.: А з рідні у вас когось забирали?

І.Б.: На фронт не забирали. Брат у сорок першому забратий був. Як війна почалася, а він з 1922-го року, то якраз у перші дні він забратий був, а я вже у 1943-му. Дядьків забрали у 1941-му році. То вони ще у Червоній, тільки війна розпочалася і вони йшли пішки у своїх куфайках до Яреськів під Полтавою, а німець був уже в Полтаві. І вони, не тільки вони, а всі потрапили в оточення і додому прийшли. Три роки побули вдома і вже їм вік не йти на фронт.

Записано за сприяння

Черкаської обласної громадської організації «Романі рота»